

Sivistysvaltio

EI OLE OLENNAINSTA kiistellä siitä, kuuluuko tämä tai tuo pikkutieto yleissivistyksen välttämättömään sisältöön. Eikä ratkaisevinta ole sekään, mitä eri aloja siihen pitäisi sisällyttää.

Sivistys tarkoittaa yhtä aikaa montaa eri asiaa, ja juuri siksi se on tavattoman hyvä ja täsmällinen käsite. Kaikki olennaiset merkitykset myös ovat totta yhtä aikaa. Asian pelkkä viipalointi johtaa hakoteille, jollei nähdä sitä, mikä on olennaista. Sivistystä ei pidä ensimmäisenä määritellä, sitä pitää edistää, ja sitoutumisen kautta avautuu myös sen sisältö.

Sivistys liittyy tietoon ja oppimiseen, ilman niitä sitä ei ole. Silti emme voi sanoa, että jokin tietomäärä, tutkinto tai sellainen olisi sivistyksen tae. Suurikaan tietomäärä yksin ei riitä, kysymys on siitä, miten tietoon suhtaudutaan.

Yhtäläillä sivistys liittyy ulkoiseen käytökseen ja toimintaan. Sivistys on siinä, miten olemme ja elämme suhteessa toisiinsa, itseemme, luontoon, koko maailmaan. Silti sivistys ei ole sama asia kuin jokin tietty ulkoinen etiketti tai tapakulttuuri.

SIVISTYS ELÄÄ JOKA HETKESSÄ

Suomen kielessä on uskomattoman hieno ja tarkka ilmaus: sydämen sivistys. Se on ennen muuta asenne, ei oppimäärä. Se on tiedon ja oppimisen arvostamista, nöyryyttä ja vaatimattomuutta, mutta samaan aikaan vahvaa itsetuntoa, kykyä antaa arvoa niin itselle kuin toisillekin. Sivistyksessä on kyse ihmisen sisäisyydestä.

Sydämen sivistyksen idea soveltuu hyvin klassisen idealismin perinteiseen ajatukseen: sivistys on ihmiseksi tulemistä. Sivistys on inhimillisyyttä sanan tarkimmassa merkityksessä, ja inhimillisuus on sek

aina kaksimerkityksinen. Toisaalta sanomme, että kaikki on inhimillistä, mutta toisaalta vaatimus vaikkapa inhimillisistä olosuhteista pitää sisällään tietyn tason, johon pitää pyrkiä ja jota ei ole lupa alittaa. Inhimillisuus on fakta ja arvo yhtä aikaa, ja käsitteenä elävä esimerkki siitä, miten vähäinen merkitys faktujen ja arvojen paljonpuhutulle erottamiselle on syytä antaa.

Ihmisyys on myös tosiasia ja vaatimus, yhtä aikaa. Sama koskee sivistystä. Ne eivät ole mitä tahansa, koska silloin niiden nimissä voitaisiin hyväksyä ja oikeuttaa mitä tahansa. Mutta sivistys ei myöskään ole saavuttamaton päämäärä, utopia, jota lähestytään, mutta joka ei koskaan toteudu ”täysin”. Sivistykseen kuuluu myös vajavaisuus, anteeksianto ja armo. Sivistys on totta joka hetki, eikä se ole vain meistä itses-
tämme kiinni. Se on kannattelua, mukanaoloa vähän isommassa jutussa. Ja mukanaolo taas on pyrkimystä, mutta myös vaatimusta.

HYVINVOINTIVALTION KORVAAJA

Suomalainen kansakunta ja valtio luotiin 1800-luvulla tietoisesti sivistyksen varaan ja nyt ollaan paljolti samassa tilanteessa kuin silloinkin. Ollaan suuren unionin jäseniä maailmassa, jossa isommat näyttävät koko ajan jyräävän yhä enemmän, ja jossa on hyvin epäselvää, onko jotain Suomi-nimistä yksikköä olemassakaan ja mitä se voisi tarkoittaa.

Aikoinaan uskallettiin tarttua sivistykseen ja luoda kansakunta, joka perustui ihmisten itsetietoisuuteen. Seitsemän veljeksien Eero Vuohenkalma (ent. Jukola) on modernin suomalaisen peruskuvahan tiesi, missä maassa ja maailmassa elää, hän halusi tietoa, osasi arvostaa sitä ja jakoi sitä edelleen. Mutta

ONKO SIVISTYS KOSKAAN OLLUT YKSI JA YHTEINEN?

hänen elämäänsä kuuluivat myös pelkkää tietoa syvemmät ulottuvuudet. Ilman uskoa sivistys tahtoo jäädä köyhäksi ja kapeaksi.

Sivistys on ihmisen, yksilön kannustamista tietoon. Se on tiedon arvostamista sen itsensä vuoksi. Tiedon eteen tulee nähdä vaivaa ja pienetkin detaljit ovat nautittavia, kun niillä on merkitys. Viime aikoina on aivan liikaakin valitettu suomalaisen sivistyksen luomista vain ylhäältäpäin. Ainahan sivistykseen kuuluu valmis aines, ja pelkkä alhaalta luotava sivistys, se jos mikä on romanttista utopiaa ja haihattelua.

Mutta sivistys ei ole vain yksilön henkistä kasvua vaan yhtäläillä koko yhteiskunnan muotoutumista, ja sitä nyt kaivataan. Hyvinvointivaltion ideasta on luovuttu, mutta mitään ei ole tarjottu tilalle. Tämän hetken lattea ”talousvaltio” on pian syönyt toisten valmiiksi kokoamat eväät eikä sillä itsellään ole tarjottavaa.

Sivistysvaltio on näkökulma, jonka varassa yhteiskuntaa juuri nyt voidaan hahmottaa ja suunnata kokonaisuutena. Se tarkoittaa muun muassa sitä, että talous opitaan näkemään realistisesti, siis sivistyksen kautta ja sen tukijana. Sivistysvaltio on myös asia, jonka kautta tavoitettaisiin eräs suomalaisen yhteiskunnan ja ajatteluperinteen tärkeimpiä vahvuuksia: se, että individualismin ja pelkän kollektivismiin kuulu voidaan todella ylittää. Sivistys on yhtä aikaa yksilön omaa tietoisuutta ja yhteisöllisyyttä.

KULTTUURINPUOLUSTUSTA TARVITAAN

Sivistys on jatkuvaa juurille menoa, perusasioihin, jopa itsestään selviltä tuntuviin. Entisajan kulttuurillista yhtenäisyyttä sekavan nykyajan vastapainona korostetaan liikaa. Ei sivistys koskaan ole ollut vain yksi ja yhteinen. Silti kansainvälisyyden ja vuorovai-

kutuksen lisääntyminen asettavat suomalaisen kulttuurin uuteen valoon. Tulee myös tarve hahmottaa omia juuria kokonaisuutena.

Vapaan sivistystyön yksi olennainen tehtävä tällä hetkellä olisi tuottaa uudenlaista omaan kulttuuriin perehdyttämistä. Samoin tarvitaan kaikille päättäjille ja vaikuttajille kaikilla tasoilla suunnattuja kulttuurinpuolustus- tai kulttuuriin perehdyttämisen kurseja. Vaikeuksissa olevan julkisrahoitteisen kulttuurin ja pelkän markkinavetoisuuden väliin tarvitaan todellista kolmatta sektoria. Tähänkin asiaan vapaan sivistystyön oma historia tarjoaa kiinnostavia lähtökohtia.

Eero Ojanen

*yhteiskuntatieteiden lisensiaatti
vapaa kirjoittaja ja filosofi*